

Itt, ahol földhöz lapul minden...

FEHÉR FERENC: EGY KISKIRÁLY KUNYHÓJÁBÓL

Mennyi idő alatt születik meg egy vers? Hol kezdődik és hol érhet véget az „időtlen időket” újragondoló emlékezés? Számvetés. Fehér Ferenc vajdasági magyar költő önéletrajzi verse az utóbbi negyven év egyéni és közösségi élményeiről szólhat. De a jobbágyság, nincstelen szegények legendákkal őrzött sorsa meghosszabbodik az időben. Szűk negyven éven túlra; visszafelé is; arcunk irányában — előre is. Visszafelé, hív és kötelez megannyi Dózsa felejthetetlen forradalma. Jövendőnk felé: egymásra épülő harcok és énekek küldöttének lenni. Ezt a küldetést mondja versbe Fehér Ferenc.

Az *Egy kiskirály kunyhójából* című vallomás első része már 1953-ban megjelent, a második rész pedig húsz évvel később; egésszé, egységessé formálva a töredékes emlékezést. Melynek „főszereplője” a szülőföld. Kiskirálya: mezítlábasan, valahol mégis színaranyban. Hősei a gyomok fölött vitézkedő napraforgók, egyenes gerincű fák. Hozzájuk hűséges vagy hűtlen: az ember.

A cselédek, nincstelen szegények világáról tudó írás hangulata jogán lehetne mese. Vasorrú kegyetlenek és másfajta Hamupipókék élnek itt egymás mellett, közöttük cseperednek a legkisebb fiúk: a győzedelmesek. Szerkezete okán hullhatna epizódokra ez a nagyon is *epikus* mese. Mert épül epizódokból, felidézett történetekből. Nevetésből: az egyetlen kés, ha elveszett, borotvával kellett megszegni a kenyeret. Sírásból: ha tudjuk a megfagyott kislány történetét. A mindennapok is elkülönülnek hajnaltól késő estig sok gondok és kevés örömök időpillanataira. Sorakoznak az évszakok. Tavasztól télig. Amikor hófehér és varjúfekete uralkodó színekké lesznek. A koromfekete: a fűtés, a meleg ünnepe pedig gyakorta elmarad. Sokféle szerkezetű történet sor ez a vers. De mindegyik sora a hétköznapi történelmet mondja. Első részében főként a pontos társadalmi tablót rajzolja dokumentálón. Később a lírára, formai biztonságra jobban ügyelve: az ember belső valóságáról is tudósítani képes. Így valóban befejezett ez a vers. Hitében mégis tovább folytatható, ezt bizonyítják Fehér Ferenc újabban megjelent írásai: a *Szenteleky*, a *Szó és szerep*, *Háttal a tengernek*, *Topolyai tél* címűek például.

Elszállni, mint felhők az égen? Vagy földbe fúródni, mint a fák? Kérdeztetik többször „itt, ahol földhöz lapul minden — bokor, inda”. Gyökereikkel kötözve részei ezek is a tájnak. Növésük jogán mégis győztesek a fák, gondolkodók között pedig a gyermekből felnövő, a felnőttek: nemcsak életkor szerint, de mindenképpen. A gyerekkorról írt emlékezés tőlük indul és hozzájuk érkezik el a legvégére. (*Fórum*, 1972.)

PINTÉR LAJOS

Szeberényi Zoltán: A Vox humana költője

A szlovákiai magyarság több mint fél évszázados történelmének, kulturális hagyományának kulcsfogalmai *Győry Dezsőtől* származnak. „Névadó” költő volt, verscímei, kötetcímei jelszószerű tömörséggel fejezték ki egy nemzedék törekvését, azoknak a szlovákiai magyaroknak életérzését és gondolatait, akik szembefordultak apáik konzervatív fölfogásával, akik a nemzetiségi kérdést a társadalmi problémákkal együtt akarták megoldani. Ezeknek a fiataloknak, a sarlósoknak Győry Dezső volt a programadó költőjük. „Újarcú magyarok”, „Kisebbségi Génius”, „Vox hu-

mana” — tőle származnak ezek a kifejezések, sűrítve bennük van a szlovákiai magyarság sorsa, az ifjú élcsapat messianisztikus hite, elkötelezettsége és tenni akarása.

Olyan költő írta zászlóra ezeket a szavakat, akinek költészetében kulcsfontosságú helyet foglal el a nemzetiségi életerzés; ha nem értjük meg Győry szlovákiaságának mibenlétét, nem lesz számunkra hozzáférhető verseinek mondanivalója. De a szlovákiaság fogalmának megmagyarázásakor sem hagyhatjuk említés nélkül a költő nevét. „Ha valaki vizsgálat alá veszi a két világháború közötti csehszlovákiai magyar néptöredék kulturális és politikai életének alakulását, minduntalan Győry Dezső nevével és munkásságával találkozik” — olvashatjuk *Szeberényi Zoltán* könyvének bevezetőjében.

A szlovákiai magyar irodalomtörténész szerző a költő csehszlovákiai működését veszi számba, elsősorban azt vizsgálja könyvében, hogy mik voltak annak az útnak az állomásai, amely során a polgári-értelmiségi származású fiatalember az indulás: szárnypróbálgatásai után elhagyja a világfájdalmas magyarkodás hamis hangjait, eljut a nép sorsának vállalásáig, a társadalmi igazságtalanságok meglátásáig, a Duna táji népek egymásrautaltságának fölismeréséig. Ez az út, ha kiterőkkel is, a faszizmussal való szembenállásig vezet, a sötétség és barbárság elleni profétálás vállalásáig.

Szeberényi Zoltán hagyományos módszerek segítségével mutatja be Győry Dezső költészetét, elsősorban azokat a csúcsoakat méri föl, ahonnan széttekintve jól kirajzolódik előttünk az egész költői pálya. A *Vox humana* poétájáról szóló könyv törzse két nagyobb fejezetben tárgyalja az életmű két legfontosabb, egymásra épülő szakaszát: az „újarcú magyarok” költőjének lírai termését (1924—1932) és a kisebbségi körből tágabb horizontokba lépő alkotó munkásságát a faszizmus jelentkezése és közép-európai térhódítása idején (1932—1942). A pályakezdést és Győry Dezső háború végi és főlzabادلás utáni tevékenységét jóval rövidebb terjedelemben ismerteti. Magyarországi működését, pályájának 1945 utáni szakaszát csak vázlatosan foglalja össze. Érthető ez az eljárás, de elsősorban nem azért, mert a költő későbbi irodalmi teljesítményei már az egyetemes magyar irodalom körébe tartoznak, ahogy Szeberényi írja, hanem mert Győry költészete jellegzetesen kisebbségi költészet. Versei annyi szállal kapcsolódtak a szülőföldhöz, Gömörhöz, a nemzetiségi meghatározottsághoz, hogy amikor a költő kiszakadt eredeti közegéből, többé nem találta meg hangját, elapadtak ihletének forrásai. Magyarországon irodalmi tevékenységére egészen más pályákon halad, mint Csehszlovákiában.

Győry Dezső költészete akkor emelkedett a legmagasabbra, amikor aktuális tartalmaknak adekvát korszerű kifejezést sikerült adnia, amikor olyan hangokat sikerült leütnie, amelyekre könnyen rezonáltak kortársai. Ehhez benne kellett élnie, benne is élt, az új nemzedék forrongásaiban, az apák ideáljaitól elforduló fiatalok mozgalmában. Érzékeny műszerként jelezte a költő a napi gondokat, a kisebbség etikumra utaltságát, sajátos küldetésstudatát. Versei cselekvésre hívtak föl, nemzedéket toboroztak, riadót doboltak, ha úgy kellett.

Szeberényi tárgyyszerűen, minden jelentős mozzanatra figyelve kalauzolja az olvasót az életmű szakaszain keresztül, elemzéseivel szemben sem lehet főnntartásunk. Csupán azt nem sikerült nézetünk szerint pontosan érzékeltetnie, hogy a Győry-mű mint egy adott kor és egy sajátos helyzet produktuma mit jelent ma az egyetemes magyar irodalom számára, hogy költészetének melyik színei maradtak máig egyforma erősségűek, melyek fakultak meg a későbbi kor olvasójának szemében.

Ha számos versének hangerősségét fölerősítették is keletkezésük és megjelenésük idején az aktuális gondolatok, maradandó érték költészetében az a poéma, amely 1939 vége felé látott napvilágot *Magyar Hegyibeszéd 1939 karácsonyán* címmel, amelyik mégis ismertebb másik kiadásának címén: *Emberi Hang*. A költő, aki korán, már a harmincas évek elején figyelmeztetett a faszizmus veszélyére, a kritikus hetekben-hónapokban nem hagyta el „ember-magyar tanát”, akkor kongatta meg a vészharangot, hívta csatasorba a jobb időkben bízókat, amikor a barna veszedelem

látszólag legdiadalmasabban hódított. „Győry ezzel a művével ért költői fejlődése csúcására, ebben a költeményben emelkedett a kisebbségi magyar költő Európa szószólójává...” — írja Szeberényi Zoltán (202. l.). Egyetérthetünk vele, ez a nagyszabású költemény némely formai szempontból kifogásolható része ellenére a magyar antifasiszta költészet kiemelkedő darabja. *Fábrý Zoltán* szerint a *Vox humana* népének tanúságtétele.

Hogy az akkori magyarországi kritika szűkszavúan és óvatoskodva reagált az Emberi Hangra, azt részben a történelmi körülmények magyarázzák, de hogy a főlzabradulás után sem kapott megfelelő helyet antifasiszta irodalmi hagyományaink között, az már teljességgel érthetetlen. Magyarországra kerülve Győry Dezső még az irodalmi életből is kiszorult, csak évek múltán szerezhetett magának ismét nevet mint történelmi regények írója.

Ha szívesebben láttuk is volna a teljes Győryt, tehát az újságíró, a kultúra-szervezőt, a regényíró is bemutató monográfiát, amely a versek eszmei-tartalmi rétege mellett tüzetesebben vizsgálta volna a művészi megvalósulás mikenjtjét, Szeberényi Zoltán könyvét így is a szlovákiai magyar irodalomtörténetírás pozitív eredményeként üdvözölhetjük. Azt a munkát folytatja, amelyet *Turczel Lajos* és *Csanda Sándor* kezdett el, és amelynek a szlovákiai magyar irodalmi örökség teljes számbavétele a célja. E munkában sok még a megvalósítandó földadat, számos fehér folt vár még kutatójára. Az újabb nemzedékek ma Szlovákiában kevesebbet tudnak irodalmuk múltjáról, mint Erdélyben vagy a Vajdaságban. Szeberényi Zoltán tanulmánya fontos szerepet játszhat a folytonosság szálainak újraszövésében, a hagyomány tudatosításában. A más országokban élő magyarok számára pedig kulcsot nyújt a szlovákiai magyar kultúra múltjának megértéséhez, főlhívja a figyelmet antifasiszta költészetünk egy sokáig nem méltányolt jelentős értékére. (*Madách Kiadó, Pozsony, 1972.*)

KISS GY. CSABA

Veress Dániel: A rodostói csillagnéző

Az erdélyi, sepsiszentgyörgyi szerző eddigi munkásságának nem csekély része van a Mikes-hagyomány ébresztgetésében, ápolásában. E könyvecske is bizonyíték kíván lenni — írja felelősségvállaló erkölcsi nyomatékkal —, hogy Mikes élete nem szűnt meg halálával, valódibb „élete” emberöltővel halála után kezdődött, s ma élőbb, mint amilyen élő Rodostón valaha is lehetett.

Kezdjük a Mikes-dráma szerzőjének, a Négy tél (1969) írójának népszerű Mikes-kalauza végén jegyzetbe rejtett szerénykedő soraival: „köetkém nem a szakembereknek szól, hanem elsősorban azokhoz, akik a halhatatlan Leveleskönyv olvasóiként... valamivel többet szeretnének tudni Mikes életéről, gondolkodásáról, lelki világáról, sorsáról, koráról, kortársairól, művének indítékairól, erezetéről, többet, mint...” Többet, s tegyük hozzá, jobbat s hitelesebbet is, mint némely korábbi kisebb-nagyobb írásműben, életrajzi népszerűsítő összefoglalásban olvashatunk. De vajon melyik „szakember” nem szeretne újabb „ismereteket” szerezni a fől sorolt témákról, Mikes főművének belső és külső kérdéseiről. S ha a „hivatásos irodalomtörténész” kezébe egy „erkölcsi nyomatékú művelődéstörténeti adósságtörlesztő” könyv kerül, amelynek szerzőjét drámaírónak, sőt esszéírónak ismeri, kétszeres érdeklődéssel veszi kezébe az olvasó kalauzolására szánt kötetet. S nem teszi le öröm, tanulság, ellenvetés, főlébresztett vitakozó kedv, a szerzői kísérlet iránti megbecsülés, egyszóval az olvasó gondolati gazdagodása nélkül.

Másfél évtized után, éppen e Mikes-kötet megjelenése évében jártam be újra Mikes Kelemen szülőföldjének, gyermek- s diákéveinek színterét Zágontól Kolozsvárig, s az „édes haza” havasai mellett utazó, Erdély „köpönyegire” sóvárogva te-